

Munka az adatközlőkkel: Munkácsi Bernát példája

BAKRÓ-NAGY Marianne

HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest
Szegedi Tudományegyetem
annemari.marianne@gmail.com

1. Célkitűzés

Dolgozatom célja áttekintést adni Munkácsi Bernátnak adatközlőivel végzett munkájáról vogul terepmunkája során. Megkísérlem áttekinteni, hol s hogyan került kapcsolatba velük, a vele dolgozó anyanyelvi beszélők milyen funkciókban segítették munkáját, s milyen információkat közölt róluk. Mindez hozzásegíthet gyűjtőmunkája módszereinek megismeréséhez, ahhoz, hogy képet kapjunk nemcsak életműve legjelentősebb munkájának, a Vogul Népköltési Gyűjtemény létrejöttének háttéréről, hanem arról is, milyen volt a viszonya a beszélői közösséghez, vagy milyen nézeteket vallott a nyelvi veszélyeztetettségről. A terepmunka eredményét megtestesítő szövegek, grammatikai leírások vagy lexikográfiai művek milyenségét nemcsak a vizsgált nyelv jellemzői, a nyelvész munkája, a választott kutatási módszertan, leírási keret alakítja, hanem mindazok az anyanyelvi beszélők is, akiktől a nyelvi anyag származik. Ezért az áttekintés felidézi mindazok emlékét, akik nélkül a vogul nyelvről, annak történetéről vagy hagyományos kultúrájáról ma összehasonlíthatatlanul szegényesebb ismereteink lennének, egyes összefüggésekben meg éppenséggel semmilyenek.

2. Munkácsi vogulföldi útjának célja

A 19. század végéig a nyelvészeti gyűjtőmunka nemcsak filológusok, hanem misszináriusok, utazók esetében is, módszereiket, munkájuk eredményének közzétételét illetően esetleges volt, s csak a 19. század végétől a különféle intézményektől támogatott gyűjtések nyomán kezdett kialakulni a dokumentáció, s ezzel együtt a meta adatok feljegyzésére és közlésére való igény (ld. még Szeverényi 2015: 151–152). Az 1880-as éveket megelőzően a szókincs vagy rövid grammatikai jegyzetek gyűjtése volt az általános, s csak



lassan vált világossá, hogy nagyobb szövegegyüttesek hiányában a nyelvek szerkezete nem írható le kielégítően (Boas 1917: 1). Munkácsi gyűjtőútjának célját alapvetően az összehasonlító nyelvészet célkitűzései szerinti elvek vezérelték, azaz a rokon nyelvek leírása szöveggyűjtések adatai alapján. A komparatisztika kíváncsi volt még, hogy a leírásoknak autentikus, a nyelveknek lehetőleg „eredetibb” állapotát tükröző szövegeken kell alapulnia, amelyhez értelemszerűen a folklóranyag kínálta a lehetőséget. Mindennek hátrányát például nemcsak a fonetikusok vagy dialektológusok fogalmazták meg (Chelliah – de Reuse 2011: 58–59), hanem egy másik aspektusból maga Boas is, aki az ilyen szövegekből nyerhető nyelvi információkat elégtelennek ítélte, mert azok egyoldalúan képviselik a nyelvet, nem mutatva fel a hétköznapi beszélt nyelv sajátosságait (Boas 1917: 2).

Munkácsi maga tehát, aki 1888 márciusában indult útjára a vogulok közé, s egy év múltán, 1889 márciusban fejezte be a gyűjtőmunkáját összesen tíz hónapot töltve a beszélők között, még a komparatisztika szellemében végezte munkáját, mindenek előtt azért, mert elsődleges célja Reguly Antal négy évtizeddel korábbi vogul anyagának megfejtése volt, s csak másodlagosan további szövegek gyűjtése. Következésképp Munkácsi gyűjtésében nincsenek köznapi beszélt nyelvi szövegek, jóllehet a sorsénekek, illetve egyéni énekek révén egy sajátos, szubjektív műfaj adatai is képviselve vannak, s egyes esetekben a köznapi beszélt nyelv is feltűnik a *Néprajzi apróságok*-ként megjelölt szövegek között; a példa a déli dialektusból való, közlője Filimon Haritonics Matykov (1):

- (1) „Régebben a mi ősatyáink nem vegyültek egybe az oroszsal ... Minden másképpen alakult mostan: Orosszá lettünk, a mint a régen élt nép élt, mi nem élünk úgy. A mi saját vogul nyelvünket elfelejtjük: nem találkozik (lesz) százötven ember, a ki [most is] beszélje” (VNGy. 4: 407–408).

Útjának eredménye azonban a vállalt munka sikeres teljesítésén túl az a hatalmas nyelvi szövegegyüttes a népköltési gyűjtemény 250 szövegével, mely elsőként adott differenciált képet a vogulok nyelvéről, dialektusairól, kultúrájáról. Vele indult a rendszeres nyelvészeti terepmunka az obi-ugorok között, intenzívvé, a teljes nyelvjárási területekre kiterjedővé pedig a századfordulón vált.

3. Az adatközlők szerepei

Terepmunka eredményeként gyűjtött és publikált nyelvi anyag milyenségét alapvetően a gyűjtőtől választott módszer, a beszélőknek a munka során játszott szerepe és a gyűjtőnek a beszélőkhöz fűződő viszonya határozta meg a múltban is, s ez így van a jelenben is (Mithun 2001: 34). A szociolingvisztikában, a terepmunka szakirodalmában máig sincs általánosan elfogadott terminus azoknak az anyanyelvi beszélőknek a megjelölésére, akikkel a gyűjtők dolgoznak. Általában *informáns*, *alkalmi beszélő*, *közreműködő*, *konzultáns*, *nyelvi segítő*, *adatközlő* a megjelölésük, s vannak példák funkcióik meghatározására is (pl. Newman 2012: 443–448).

Munkácsi alapvetően három, egymással sokszor átfedésben lévő funkcióra utal megnevezéseivel. *Közlőként* hivatkozik azokra a beszélőkre, akik a szövegeket elmondták, mint ahogyan *közlés* a szöveg elmondásának aktusa is, pl. (2a).

- (2a) „...ezt csak tollhibának, vagy a *közlő* nyelvbtlésának tekinthetjük” (VNGy. 1/1: 281).

Amikor a valamely dialektusban előadott szöveg és annak fordítása nem ugyanattól a személytől származik (és ide tartoznak a Reguly-szövegek megfejtésének lépései is), a konzultáns megjelölésére a *tolmács*-ot alkalmazza, de ők azok is, akik például Regulyt kísérték útjain (3a–b):

- (3a) „Ilyen közvetítő *tolmács*ra... bizonyára neki [ti. Regulynak] is ép oly szüksége lehetett tanulmányai első időszakában, mint magamnak” (VNGy1/1: XI).

- (3b) „Regulynak... Pachtjárova közlése alapján... följegyzett énekét Szotyinoва segedelmével... írtam át” (VNGy 1/1: 240 (VI)).

Ugyancsak *tolmács* az is, aki nemcsak a fordításban, hanem az értelmezésekben, tárgyi vagy nyelvi magyarázatokban segédkezett. A *közlő* és a *tolmács* funkciója hangsúlyozódik akkor is, amikor például a *közlőtől* előadott szöveg és a *tolmács* dialektusa eltér egymástól; az *ejtés*, *hangejtés* a dialektust jelöli (4):

- (4) „Pēršā *ejtése* nyomán... a magyarázatok Szotyinoва közlései” (VNGy. 3/2: 231).

Azt, hogy egyazon szöveg fordításához, magyarázatához Munkácsinak sokszor *tolmács*ra is szüksége volt a *közlőn* kívül, két tényező magyarázza: egyrészt az adatközlők idegennyelvi ismeretei, másrészt Munkácsi felké-

szültsége a vogul nyelvet, kultúrát illetően. Ami az előbbit illeti, a vogul anyanyelvi közlők között nem volt ritkaság az osztják, tatár, zürjén, nyenyec stb. nyelv ismerete akár a kétnyelvűség szintjén is, az oroszé azonban még nem volt általános a 19. század végén. A szövegekhez fűzött tárgyi és nyelvi magyarázatokból viszont sejthető, hogy milyen nyelven folyt – ti. vogulul és oroszul – a kommunikáció mindazokban az esetekben, amikor a közlőn kívül más résztvevő neve nincs megjelölve; az (5a) példában Jeefim Petrovics Jurjev, azaz *Jepjam Jurjop* sámán a közlő, az (5b) példában Nyikolaj Filippovics Taszmanov, azaz *Mikola Pilipič Tasmanov* (5a–b):

(5a) „A fordítás a közlő *magyarázatát* követi, mert két más közlő is ugyanígy *magyarázza* a ... szót más szövegekben” (VNGy. 2/2: 441).

(5b) „Megjegyzi a közlő a szokatlan ... jelzőhöz, hogy az ... régi, elavult szó” (VNGy. 3/2: 192).

Munkácsi vogul nyelvtudását illetően is felkészülten érkezett a vogulok közé, ám a gyűjtött szövegek dialektálisan eltérő és tartalmilag sokszor sajátos jellemzőinek (grammatikai összefüggéseknek, jelentéseknek) tisztázása közvetítő nyelv, azaz vogul–orosz kétnyelvű tolmács segítségével aligha sikerülhetett volna.

A harmadik csoportba azok a segítők sorolhatók, akik nem közlők vagy tolmácsok voltak, hanem nyelvmesterek, azaz *tanítók*, akiktől a nyelvet, nyelvváltozatot tanulta (6). Ilyen volt számára Szotyina (ld. 5. pont) vagy Ivan Tyimofejics Szatigin, az utolsó kondai fejedelem unokája.

(6) „Én az egykori fejedelem házában találok kényelmes szállást s egyik unokája, leányának természetes fia: Iván Tyimofejics Szatigin lesz *tanítómmá*” (Munkácsi 1889: 391).

4. Az adatközlők kiválasztása

Minthogy Munkácsi a hatóságok támogatását biztosító cári nyílt parancs birtokában, okmányokkal, kormányzói támogatólevelekkel, ajánlásokkal utazott, híre legtöbbször megelőzte őt. Érkezése után mihamarabb összehívta a helység lakosait megvendégelve és olykor meg is ajándékozva őket, így választva ki a közlésre vagy a szövegek magyarázatára vélhetően a legalkalmasabbakat. Tekintettel kellett lennie arra is, hogy az adott időszakban és területen ne legyen éppen dologidő (például a halászat–vadászat legfőbb évszaka), ami távoltartotta volna a lehetséges közlőket.

Választásának egyik legfontosabb kritériuma az volt, hogy az illetők lehetőleg ne legyenek írástudók. E döntésének hátterében az a felismerés állt, hogy az írástudók fiatalon megtanulnak oroszul, s azt mint „úriast” használják, következésképp nemcsak elfelejtik anyanyelvüket, hanem meg is vetik azt hagyományaikkal együtt. Munkácsi itt nem egyebet fogalmaz meg, mint a presztízs-nyelvhasználat negatív hatását. „Én tehát inkább a nem írástudó értelmesekekhez fordúlok, kiknek megválasztására szokott eljárásom szerint gyűlésre hívom a népet” (Munkácsi 1889: 389). Azt is hozzáteszi, hogy e felfogásával szemben áll Ahlqvisttal, aki rendre írástudó közlőket keresett, „...s hogy mennyire czélszerűtlenül, bizonyítja kiadott szöveggyűjteménye, melyben jóformán nyoma sincs a virágzó éjszaki osztják énektudománynak” (i. h.; ld. még Kálmán 1981: 48). A szövegekhez fűzött tárgyi és nyelvi magyarázatok között is feltűnnek olyan megjegyzései, amelyek a generációk közötti anyanyelvi ismeret eltéréseire utalnak, vélhetően nem pozitív implikációval (a példában Mihail Ivanics Ukladov, azaz *Mikaila Ivaniś Ukladov* sámánról, illetve Gavriła Petrovics Szongyin, azaz *Kawriła Pētōriś Sontin* sámánról van szó) (7):

- (7) „... a közlőnek érthetetlen, elavult szó, de egy másik helyen a Felső-Lozva vidékéről származó agg Szontyin közlő ekép magyarázza...” (VNGy. 3/2: 227).

Az pedig, hogy a közlő értelmes legyen, megfelelő tempóban és tiszta artikulációval beszéljen, azaz ne legyen például „hadaró orgánuma”, magától értődő volt.

A Reguly-szövegek messzemenő többségét Szotyina (46 szöveg), kisebb részét Persa (13 szöveg), s még néhányat Mulmin (5 szöveg), illetve Sziszov (1 szöveg) segítségével fejtette meg, s természetesen voltak homályban maradó részletek, pl. (8):

- (8) „...nem egyszer kellett hallanom Tatjana Alexejevna kifakadását: ... »drága uracskám vagy, de nem értem; akár a fejemet levágod, ezt a szót nem értem«” (Munkácsi 1889: 397–398).

5. Az adatközlők

Munkácsi csaknem ötven adatközlővel dolgozott. Feljegyezte nevüket, olykor elszármazási helyüket vagy rokonsági viszonyait is, valamint azt, hol dolgozott együtt velük. Pontos szám annak ellenére sem adható, hogy Kálmán Béla nevük szerint felsorolja őket (VNGy. 4/2: 259–262), mert a

tárgyi és nyelvi magyarázatok élén felbukkannak nevek, amelyek nem mindig azonosíthatók.

Munkácsi adatközlőinek nevét legtöbbször cirill átírásban, oroszított változatban is ismerjük, de rendszerint az eredeti vogul alakokat is közli. Az orosz–vogul alakpárok mögötti adaptációs folyamatok különösen fonetikai, fonológiai tekintetben érdemelnének további vizsgálatokat, amit vélhetően az alábbi példák is igazolnak (9).

(9)

Леонтий Кузмич Катмышов – *Läwənt Käsmiš Kātəməš*

Арзентей Терентич Костин – *Ärsä Kōst’ä*

Григорий Ефремович Меров – *Kirikori Jəpremiš Mērop*

Egyes esetekben, a kor szokásainak megfelelően, magyarra is lefordítja a neveket, például amikor sorsénekek szerzőiről, előadóiról, illetve szereplőiről van szó, pl. (10:)

(10) (VNGy. 4: 4, 42, 57)

Kozma középső leánya Kata

Pachtjár Ignáczfi Iván

Két adatközlőjéről érdemes külön is megemlékezni. Mindketten ők maguk vagy pedig családtagjaik Regulynak is adatközlői voltak, és így váltak a Reguly-kutatás szereplőivé is.

Az észak-lozvai nyelvjárás beszélője, Tatyjana Alekszejevna Szotyina, született Szalavárova Munkácsi legfontosabb munkatársa volt. Nélküle a Reguly szövegek megfejtése, minden túlzás nélkül állíthatóan, nem sikerült volna Munkácsinak. Nemcsak az értelmezést és a fordítást segítette, hanem magyarázatokat is fűzött hozzájuk, s bizonyos, hogy szövegértői képességei általában is rendkívüliek voltak. Szotyina jelentőségével maga Munkácsi is tisztában volt, ezért nem véletlenül fogalmaz így: „...ha meggondoltam, hogy az egész vogulságban csak egy Szotyina találkozott [értsd ’találtatott’]” (Munkácsi 1889: 405). Így Szotyinovára is méltán áll az a megjelölés, amit az adatközlőkre általában Schmidt Éva így fogalmazott meg Reguly kapcsán: „Korszakalkotó személyiséggé természetesen az adatközlői tették, mint minden más terepkutatót is” (Schmidt 2001: 100).

Mihail Grigorij Persin, azaz Pēršä, a közép-lozvai nyelvjárás beszélője volt, Munkácsi tőle sajátította el a nyelvjárásról való ismereteit, s tőle származik a közép-lozvai szövegek túlnyomó többsége is: „... Persina (*Tōrəḡ-pawel*) faluban három hónapon át foglalkoztam a jóformán egy személy

nyelvére zsugorodott középlovai s az éjszaki vogul nyelvjárások tanulmányával s e mellett népköltési anyagot is gyűjthettem” (VNGy 1: XXIV). E szövegek fordításában mindvégig Szotyinova segédkezett. Szotyinova mellett Pērša volt az, aki a Reguly-szövegek megfejtésében a legtöbbet segített Munkácsinak, s csakúgy, mint Szotyinova, közlője, tanítója is volt. (A Persin család rekonstruálható történetére ld. Vándor 2009: 327–330.)

Mindezek ismeretében meglehetősen biztonsággal név szerint is megjelölhető, hogy a három funkciót – ti. közlő, tolmács, tanító – kik viselték Munkácsi terepmunkája során: Iván Tyimofejics Szatigin volt az egyetlen, aki csak tanítóként segítette; Pērša közlője és tanítója volt; Szotyinova töltötte be a legszélesebb szerepkört Munkácsi közlőjeként, tolmácsaként és tanítójaként. Hármójukon kívül a közlők legnagyobb hányada tolmácsként (azaz konzultánsként) is közreműködött, de azt, hogy kik voltak „csak” közlők, akiknek munkáját tolmácsnak is segítenie kellett, feljegyzések hiányában csak találgatni lehet.

6. A munkamenet

Munkácsinak mindenekelőtt a Magyar Tudományos Akadémia számára írt útbeszámolója (Munkácsi 1889) és egyéb, főként a Vogul Népköltési Gyűjtemény részét képező tanulmányai vagy leírásai alapján képalkotó arról, milyen módszert követett a szövegek gyűjtése és feldolgozása során. Minthogy elsődleges célja Reguly anyagának megfejtése volt, még utazása előtt lemásolta az eredeti szövegeket, ami egy sor esetben már önmagában sem volt egyszerű feladat az olykor csak nehezen megfejtendő írás vagy lejegyzési mód vagy a sok helyütt elhomályosodott jegyzetek miatt. E magával vitt szövegeket olvasta fel segédkező közlőinek és konzultánsainak oly módon, hogy azok hallás után érthetők vagy legalább is azonosíthatók legyenek. A Reguly-féle hangjelölés alapján az artikuláció nem okozhatott problémát, ám kétség sem lehet afelől, hogy az azonosítás vagy megértés nem kis mértékben a szövegösszefüggés alapján történhetett még akkor is, ha Munkácsi a maga vogul nyelvismerete alapján azt a gyakoribb, jól ismertebb szavak esetében artikulációjukban módosíthatta is. Az így megértett szöveget a közlők a maguk változatában előadták, amit Munkácsi lejegyzett, és a fordítás, megfejtés – egyes esetekben a konzultánstól, tolmácsától közölt változatok vagy módosítások újabb lejegyzése után – valójában ekkor kezdődhetett. A közlővel és a konzultánssal való munka rendszerint nem azonos időben nem is azonos helyen történt.

Munkácsi törekedett arra, hogy a szövegek tisztázásakor följegyzései világosak és egyértelműek legyenek annak érdekében, hogy „azoknak tudomá-

nyos feldolgozása bárkinek, ki oroszul tud, minden különös nehézség nélkül lehetővé váljék. Semmit sem bízva emlékezetemre, vagy a jövő eshetőségeire, minden szöveghez – oroszul, vagy vogul nyelven, amint a közlő magyarázatait adhatta – azonnal hozzáfűztem a szükséges magyarázatokat; több esetben pedig magukhoz e magyarázatokhoz is csatoltam (szibériai orosz tájszavakat, vagy néprajzi különösségeket stb. értelmező) jegyzeteket, hogy világosak legyenek olyanok előtt is, kik a hely színén nem jártak. Hasonló eljárást követtem szótári gyűjtéseimben is” (VNGy. 1: XXV–XXVI). Mindezzel voltaképpen azt a célt fogalmazza meg, amelyre a modern terepmunka a veszélyeztetett nyelvekre vonatkozóan felhívja a figyelmet: a gyűjtött anyagnak az adott nyelvet a valóságnak megfelelően kell képviselnie, különben egyes részletek homályban maradhatnak, ami később különféle belemagyarázásokhoz vezethet (Mithun 2001: 52).

Munkácsit tehát az az elszánás vezérelte, hogy a majdani kiadás számára a szövegek az adott dialektus valódi reprezentációi legyenek, s ebből fakad az is például, ahogyan a konzultáns orosz fordításait kezelte: oly mértékben tartotta elsődlegeseknek őket, hogy „A hol az adott fordítás nem tér el a közlő orosz magyarázatától, ehhez a [magyar nyelvű] fordítás nincs mellékelve” (VNGy. 1/1: 286), s valóban, a tárgyi és nyelvi magyarázatokban végig ott sorjáznak az orosz fordítások vagy megjegyzések (is).

Miként a gyűjtők általában, úgy Munkácsi is egy sor egyéni rövidítést vagy sajátos lejegyzési módot alkalmazott annak érdekében, hogy a munka minél gyorsabban menjen, amelyek azonban azokban az esetekben, amikor a gyűjtő nem maga adta ki az anyagot, a közlétevéők számára akár megfejthetetlen problémákat is okozhattak. A IV. kötet kapcsán írja Kálmán Béla (1981: 144): „A 17. énektől kezdve azonban Munkácsi kidolgozatlan jegyzeteire voltam utalva. Ezeknek egy részét a szerző Berjuszovban letisztázta, más részéhez csak a helyszínen odavetett, nehezen olvasható, többnyire a szöveg mellé sebtében ceruzával írt jegyzetek álltak rendelkezésemre. Három elég terjedelmes énekhez (18., 23. és 36.) semmiféle jegyzetet nem találtam.”

7. Lejegyzett szöveg – publikált szöveg

A 20. század második felétől a nyelvészeti terepmunka módszereit a nemzetközi szakirodalom bőséggel és differenciáltan tárgyalja és tudható az is, hogy a nyelvtörténet miként profitálhat a jelenben végzett terepmunka adataiból (pl. Vajda 2021). A múltban végzett gyűjtőmunkára vonatkozó részletek felfedése egy sor olyan, meta adatként azonosítható információval szolgálhat, amelyek a nyelvi adatok biztonságosabb értékelését vagy azonosítását segíti (pl. az adatközlő neve, életkora, születési vagy lakóhelye stb.).

Az ilyen adatokat, ha nem is teljes rendszerességgel és még kevésbé kimerítő módon, Munkácsi rögzítette, ami azért figyelemre méltó, mert még a Boas–Sapir–Bloomfield névvel fémjelezett, az amerikai indián nyelvekre vonatkozó terepmunka esetében sem volt rendszeresen feljegyezve a nevük, vagy az, hogy milyen szerepben vettek részt a terepmunkában (Haas 1976).

A hangfelvételek előtti korszakra még inkább igaz az a tapasztalaton alapuló megállapítás, hogy az objektív lejegyzés vagy transzkripció mítosz, a lejegyzett szöveg a gyűjtő, kutató változatát, adatait képviseli (Green – Franquiz – Dixon 1997). Munkácsi számára nem állt rendelkezésre egyrészt kidolgozott minta a vogul hangjelöléshez, másrészt hangtani leírás a dialektális változatokat illetően. A közlőtől lejegyzett, az egyéni változatot képviselő alakokat, sokszor a konzultáns közlései nyomán, a dialektus egészére jellemzőnek gondolt sajátosságok általánosításával utóbb módosította. Azaz döntés kérdése volt a hallott szöveg lejegyzésének módja, a konzultáns közléseinek a figyelembe vétele, a szöveg végső megszerkesztése annak minden hangtani, morfológiai vagy szintaktikai részletével együtt. Ha felvetődik a kérdés, vajon a publikált szövegeket kik vagy milyen tényezők alakították, akkor mind e szempontok figyelembe veendő, de a végső döntés a közlétező gyűjtőé, esetünkben Munkácsié volt.

A terepmunka résztvevői a szöveg, adatok gyűjtésekor és helyszíni értelmezésekor, fordításakor az adatközlő, a gyűjtő, és ha szükség volt rá, a konzultáns volt (ugyanannak a szövegnek vagy adatnak az esetében akár több konzultáns is közreműködhetett). A feldolgozást és a közzétételt előkészítő munka a gyűjtőé volt, ám ha nem ő publikálta azokat, akkor a közlétezőé, Munkácsi esetében Kálmán Béláé. A terepmunka két, illetve három nyelven folyt: a tárgynyelven (vogul), a közvetítő nyelven (orosz) és esetenként a jegyzetelés nyelvén (magyar), a közzététel és a magyarázatok pedig a gyűjtő anyanyelvén (magyar). De ha a szövegek vagy szótári anyagok nem csupán magyarul láttak napvilágot, akkor a közzététel nyelvébe a német is bevonódott (nem szólva a későbbi, másodlagos orosz vagy angol nyelvű fordításokról). Mindez annyit jelent, hogy a hagyományos vogul kultúra foglalatát jelentő folklórszövegek legalább három, de esetenként négy közreműködő legalább három nyelven folytatott munkájának köszönhető, ami egyáltalán nem nevezhető kivételesnek terepmunkával gyűjtött anyagok esetében. Továbbá ha a közzétételt megelőző előkészítő munkát és a fordítást maga a gyűjtő végezte, akkor a résztvevők köre nem bővült, ám ha mindezt nem a gyűjtő végezte (például a halála után), akkor a közlétező személyével bővült a kör.

Tudjuk, hogy a múlt megismerhetősége korlátozott, mert a nyelvi jelenségek, megnyilatkozások, források véges számúak, megismételhetetlenek, oly-

kor töredékesek, következésképp a múlt nyelvi állapotairól tett állítások csupán valószínűsíthetők, de nem lehetnek oly mértékben igazolhatók, ahogyan a jelen nyelvi állapotainak megismerhetősége azt megengedi. Tudjuk azt is, hogy a nyelvi adat bizonyító ereje, így a nyelvtörténeti is, függ létrejöttének módjától, a létrehozó folyamattól. Munkácsinak az adatközlőkkel folytatott terepmunkájáról itt csak vázlatosan leírtak e folyamatra próbáltak rámutatni.

Irodalom

- BOAS, FRANTZ 1917: Introductory. *International Journal of American Linguistics* 1/1: 1–8.
- CHELLIAH, SHOBHANA L. – DE REUDE, WILLEM J. 2011: *Handbook of descriptive linguistic fieldwork*. Springer, Dordrecht – Heidelberg – London – New York.
- GREEN, JUDITH – FRANQUIZ, MARIA – DIXON, CAROL 1997: The myth of the objective transcript: Transcribing as a situated act. *TESOL Quarterly* 31: 172–176.
- HAAS, MARY R. 1976: Boas, Sapir and Bloomfield. In: Chafe, Wallace L. (ed.), *American Indian languages and American linguistics*. De Gruyter Mouton, Berlin – Boston. 59–69.
- KÁLMÁN BÉLA 1981: Munkácsi Bernát. A múlt magyar tudósai. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MITHUN, MARIANNE 2001: Who shapes the record: the speaker and the linguist. In: Newman, Paul – Ratliff, Martha (eds), *Linguistic fieldwork*. Cambridge University Press, Cambridge. 34–54.
- MUNKÁCSI BERNÁT 1889: Nyelvészeti tanulmányutam a vogulok földjén. *Budapesti Szemle* 60: 206–237, 382–408.
- NEWMAN, PAUL 2012: Copyright and other legal concerns. In: Thieberger, Nicholas (ed.), *The Oxford handbook of linguistic fieldwork*. Oxford University Press, Oxford. 430–456.
- SCHMIDT ÉVA 2001: Terepgondolatok az osztják nép és kutatása hőskoráról. *Népi Kultúra – Népi Társadalom. Etnológiai tanulmányok* 20: 99–120.
- SZEVERÉNYI SÁNDOR 2015: Rendkívül rövid bevezetés a dokumentációs nyelvészetbe. In: Szeverényi Sándor – Szécsényi Tibor (szerk.), *Érdekes nyelvészet*. JATEPress, Szeged. 145–156.
- VAJDA, EDWARD J. 2021: Eliciting evidence of relatedness and change: Fieldwork based historical linguistics. In: Janda, Richard D. – Joseph, Brian D. – Vance, Barbara S. (eds), *The Handbook of historical linguistics II*. Wiley Blackwell. 254–271.
- VÁNDOR ANNA 2009: Az antropológus Reguly adatközlői. *Nyelvtudományi Közlemények* 106: 306–342.
- VNGy. = MUNKÁCSI BERNÁT 1892–1963: *Vogul népköltési gyűjtemény* 1–4. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

Working with informants: the example of Bernát Munkácsi

The paper provides an overview of Bernát Munkácsi's work with his informants during his fieldwork among the Vogul people. It will describe how and where he came into contact with these native speakers and how they assisted him in his research. Understanding these interactions will shed light on his fieldwork methods, his relationship with the speech community and his perspectives on language endangerment. The results of fieldwork were significantly influenced by the native speakers from whom the data was collected. This overview honours the contributions of those without whom our knowledge of the Vogul language, its history, and its traditional culture would be severely limited.

Keywords: *Vogul (Mansi), fieldwork, informants*

MARIANNE BAKRÓ-NAGY

